

Ακολουθήσέ με
στο αρχαίο θέατρο
της Απτέρας

Η αρχαία πόλη της Απτέρας

Περίπου 10 χιλιόμετρα έξω από τα Χανιά, στο δρόμο προς το Ρέθυμνο, θα συναντήσετε την αρχαία Απτέρα. Χτισμένη πάνω σ' έναν χαμηλό λόφο, γνωστό ως «Παλιόκαστρο», η αρχαία πόλη μοιάζει σαν να αγναντεύει τον κόλπο της Σούδας από τη μία πλευρά και τα Λευκά Όρη από την άλλη. Όπως έδειξαν οι ανασκαφές, η Απτέρα ιδρύθηκε στα γεωμετρικά χρόνια, δηλαδή τον 8ο αι. π.Χ. Το πιο πιθανό είναι ότι πήρε το όνομά της από τη θεά Άρτεμη που λατρευόταν στην περιοχή και λεγόταν Άρτεμις Απτέρα.

Η θέση της πόλης ήταν προνομιακή. Οι κάτοικοί της μπορούσαν να ελέγχουν τη γύρω πεδιάδα, αλλά και τον κόλπο της Σούδας, όπου βρίσκεται το σημερινό λιμάνι των Χανίων. Μάλιστα, η αρχαία Απτέρα είχε δύο λιμάνια για να εποπτεύει ολόκληρη τη θαλάσσια περιοχή του κόλπου: την Κίσαμο, κοντά στις σημερινές Καλύβες, και τη Μινώα, το σημερινό Μαράθι. Οι κάτοικοί της ήταν φημισμένοι τοξότες και συνήθιζαν να κάνουν πειρατικές επιδρομές στο Αιγαίο ή να πολεμούν ως μισθοφόροι εκτός Κρήτης, φέρνοντας πλούτο στον τόπο τους. Έτσι, στα πρώιμα ελληνιστικά χρόνια, δηλαδή από τα τέλη του 4ου και στη διάρκεια του 3ου αι. π.Χ., η πόλη της Απτέρας ήταν πλούσια, ισχυρή και είχε το δικό της νόμισμα. Εκείνη την περίοδο ήταν, μάλιστα, η πιο εμπορική πόλη της Κρήτης και διατηρούσε επαφές με περιοχές της Αφρικής, όπως την Αίγυπτο και την Κυρρήνη. Είχε επίσης και πολιτικές σχέσεις με πόλεις του ελλαδικού χώρου, της Μικράς Ασίας, των ακτών της Αδριατικής και του Ελλήσποντου, όπου έστελνε πρόξενους και δημιουργούσε συμμαχίες.

Αργότερα, στα ρωμαϊκά χρόνια, έγιναν πολλά δημόσια έργα και η πόλη γνώρισε μια νέα περίοδο ακμής. Συνέχισε να κατοικείται μέχρι τον 7ο αι. μ.Χ., όταν ένας καταστροφικός σεισμός ανάγκασε τους κατοίκους της να την εγκαταλείψουν. Πολύ αργότερα, το 1866-1869, οι Τούρκοι έχτισαν στη θέση της αρχαίας πόλης ένα κάστρο, το Παλαίκαστρο, που έδωσε το όνομά του σε ολόκληρο το λόφο.

Η μικρή Πομπηία της Κρήτης...

Έτσι έχουν ονομάσει την Απτέρα ορισμένοι ερευνητές, επειδή κάποια από τα κτήρια της αρχαίας πόλης σώζονται σε αρκετά μεγάλο ύψος μέχρι και σήμερα. Τα πιο εντυπωσιακά από αυτά είναι οι δεξαμενές και τα λουτρά, που χτίστηκαν στα ρωμαϊκά χρόνια. Από αρχαιότερες περιόδους της πόλης, μπορείτε να δείτε τμήματα από τα τείχη, το ναό του 5ου αι. π.Χ., που ήταν αφιερωμένος στην Άρτεμη και τον Απόλλωνα, και φυσικά το θέατρο της Απτέρας.

Εικ. 1 Αεροφωτογραφία του θεάτρου.

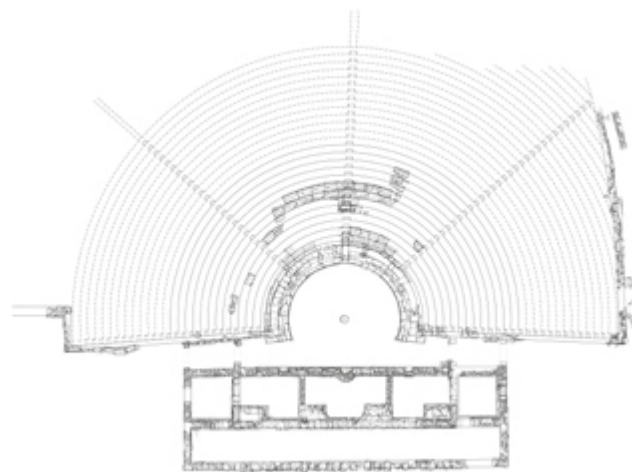
Το θέατρο της Αιτέρας

Περπατώντας μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, στην πλευρά του λόφου που κοιτάζει προς τα Λευκά Όρη, θα συναντήσετε το θέατρο σε μία κατάφυτη με ελιές περιοχή. Στα αρχαία χρόνια η θέση του ήταν μέσα στα τείχη της αρχαίας Αιτέρας και, μάλιστα, κοντά σε μία από τις εισόδους της πόλης. Το θέατρο χτίστηκε στα ελληνιστικά χρόνια και για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε ασβεστόλιθος, μία τοπική πέτρα από την οποία ήταν χτισμένα τα περισσότερα κτήρια της αρχαίας Αιτέρας. Είναι, μάλιστα, το αρχαιότερο θέατρο που έχει ανασκαφεί μέχρι στιγμής στην Κρήτη. Βέβαια στη ρωμαϊκή εποχή, τον 1ο αι. μ.Χ., στο αρχικό του σχέδιο έγιναν αλλαγές και προσθήκες.

Με το πέρασμα των αιώνων το θέατρο εγκαταλείφθηκε και το μεγαλύτερο μέρος του καλύφθηκε από χώμα. Ξαναήρθε στο φως από τους αρχαιολόγους με την ανασκαφή που ξεκίνησε το 2008. Μην φανταστείτε όμως ότι η διαδικασία αυτή ήταν εύκολη και χωρίς εμπόδια. Πολύ συχνά τα αρχαία κτήρια είναι θαμμένα κάτω από εκτάσεις γης που ανήκουν σε ιδιώτες. Στις περιπτώσεις αυτές το ελληνικό κράτος πρέπει να αγοράσει την έκταση από τους ιδιοκτήτες, να την απαλλοτριώσει όπως αλλιώς λέγεται, ώστε να ξεκινήσουν οι ανασκαφές. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και με το θέατρο της Αιτέρας που βρισκόταν θαμμένο κάτω από δύο διαφορετικές ιδιοκτησίες που χωρίζονται σήμερα από έναν πέτρινο μαντρότοιχο (εικ. 3). Η μία από αυτές έχει ήδη αγοραστεί και έτσι το μεγαλύτερο μέρος του θεάτρου έχει αποκαλυ-

φθεί. Μένει να ολοκληρωθεί η αγορά και της διπλανής έκτασης, ώστε το θέατρο να αποκτήσει την ενιαία εικόνα που είχε στα αρχαία χρόνια.

Η διαδρομή που προτείνεται παρακάτω θα σας βοηθήσει να ανακαλύψετε ένα-ένα τα βασικά μέρη του θεάτρου, δηλαδή το *κοίλο*, την *ορχήστρα* και τη *σκηνή* (εικ. 2).

Εικ. 2 Κάτοψη του θεάτρου.

Εικ. 3 Η ορχήστρα και το κοίλο.

Στάση 1η: Το κοίλο

Χτίστηκε σε μία φυσική πλαγιά και το σχήμα του ήταν λίγο μεγαλύτερο από ημικύκλιο. Είναι στραμμένο προς το νότο με αποτέλεσμα η θέα από το κοίλο να απλώνεται στο βάθος στην εντυπωσιακή οροσειρά της Κρήτης, τα Λευκά Όρη (εικ. 4). Αν και σήμερα σώζονται μόνο δεκατρείς σειρές *εδωλίων*, το κοίλο ήταν αρχικά πολύ μεγαλύτερο. Στα ρωμαϊκά χρόνια χωριζόταν σε τέσσερις *κερκίδες* από πέντε *κλίμακες* που διευκόλυναν την κυκλοφορία των θεατών (εικ. 2). Οι αρχαιολόγοι υπολογίζουν ότι οι δύο κερκίδες στα άκρα του κοίλου είχαν είκοσι έξι σειρές εδωλίων, ενώ οι δύο κεντρικές είχαν περισσότερες σειρές (εικ. 2).

Το ψηλότερο τμήμα του καταστράφηκε στα νεότερα χρόνια, όταν το έδαφος στο σημείο αυτό ισοπεδώθηκε για να χρησιμοποιηθεί για καλλιέργειες. Όμως ακόμα και το τμήμα του που σώζεται είναι αρκετά ταλαιπωρημένο. Αυτό συμβαίνει επειδή στο κέντρο του κοίλου χτίστηκε μία ασβεστοκάμιнос, δηλαδή ένα καμίνι όπου

έφτιαχναν ασβέστη (εικ. 1). Θα την αναγνωρίσετε από το κυκλικό της σχήμα. Μπορείτε να δείτε ακόμη ότι σε κάποια σημεία της έχουν χρησιμοποιηθεί και αρχιτεκτονικά μέλη του θεάτρου. Η ασβεστοκάμιнос προκάλεσε μεγάλη καταστροφή στα εδώλια, αφού τα περισσότερα από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως πρώτη ύλη για να φτιαχτεί ασβέστης. Έτσι, σήμερα σώζεται μόνο η βάση τους που αποτελείται από μικρές πέτρες.

Στα δύο άκρα του το κοίλο στηρίζεται σε δύο ισχυρούς τοίχους κατασκευασμένους από μεγάλες πέτρες (εικ. 3). Οι τοίχοι αυτοί, που λέγονται *αναλημματικοί*, συγκρατούσαν τα χώματα της πλαγιάς και πρόσφεραν επιπλέον στήριξη στο κοίλο. Αν σταθείτε στην ορχήστρα και στρέψετε το βλέμμα σας στο κοίλο, θα διαπιστώσετε ότι πιο καθαρά διακρίνεται ο τοίχος στα αριστερά σας. Από τον τοίχο στα δεξιά σας φαίνεται μόνο ένα μικρό κομμάτι γιατί το υπόλοιπο δεν έχει ανασκαφεί ακόμη.

Εικ. 4 Η θέα από το κοίλο.

Στάση 2η: Η ορχήστρα και οι πάροδοι

Αν παρατηρήσετε το σχήμα της ορχήστρας, θα διαπιστώσετε ότι είναι λίγο μεγαλύτερη από ημικύκλιο, όπως ακριβώς και το κοίλο. Στα αρχαία χρόνια το δάπεδό της ήταν καλυμμένο με χώμα, όπως και σήμερα, ενώ η κυκλική πέτρα που υπάρχει στο κέντρο της ήταν η βάση της *θυμέλης*, του βωμού του Διονύσου.

Στην ορχήστρα οδηγούσαν δύο διάδρομοι, οι *πάροδοι*. Βρίσκονται ανάμεσα στο κοίλο και τη σκηνή και αποτελούσαν τις εισόδους των θεατών στο θέατρο. Παρόλο που σήμερα φαίνεται μόνο ένα

τμήμα των παρόδων, πρέπει να φανταστείτε ότι είχαν μήκος περίπου 20 μέτρα! Ίσως μάλιστα να είχαν και από μία πύλη (εικ. 6).

Γύρω από την ορχήστρα υπήρχε ένας υπόγειος αποχετευτικός αγωγός, καλυμμένος με πλάκες, για να απομακρύνει τα νερά της βροχής. Οι πλάκες αυτές δημιουργούσαν ένα πλατύ σκαλοπάτι, στο οποίο ανέβαιναν οι θεατές από την ορχήστρα. Από εκεί προχωρούσαν προς τις σκάλες που οδηγούσαν ψηλότερα στο κοίλο, όπως δείχνει το σχέδιο στην εικόνα 6.

Εικ. 5 Άποψη της σκηνής από την ορχήστρα.

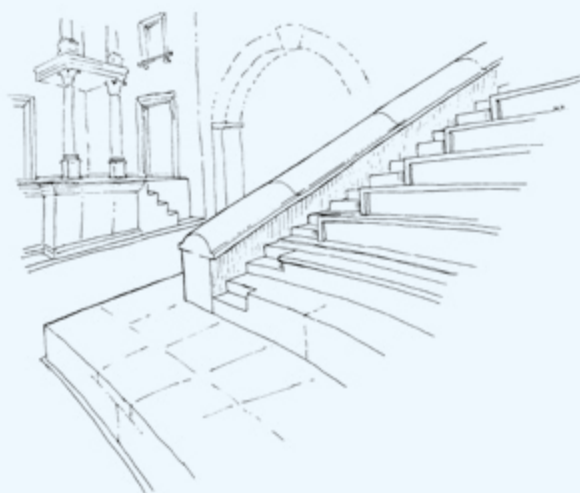
Στάση 3η : Η σκηνή

Οτι έχει απομείνει σήμερα από τη σκηνή του θεάτρου είναι τα θεμέλιά της που ανήκουν στα ρωμαϊκά χρόνια. Για να καταλάβετε πώς θα έμοιαζε τότε, μπορείτε να κατευθυνθείτε στο σημείο που τελειώνει η ορχήστρα και να προχωρήσετε στο βάθος. Ανάμεσα, λοιπόν, στην ορχήστρα και τη σκηνή σώζεται η βάση ενός τοίχου, πάνω στην οποία στηρίζονται μεγάλες όρθιες πλάκες (εικ. 5). Ο τοίχος αυτός ήταν διακοσμημένος με τρεις κόγχες, δηλαδή εσοχές: μία ημικυκλική στο μέσο και από μία ορθογώνια σε κάθε άκρο. Οι σκάλες που βλέπετε δίπλα από τις ορθογώνιες εσοχές οδηγούσαν στο *λογείο*, τον χώρο όπου εμφανίζονταν οι υπο-

κριτές. Σήμερα φαίνονται μόνο τα θεμέλια του λογείου που μοιάζουν να σχηματίζουν τρεις χώρους (εικ. 1). Πρέπει όμως να τους φανταστούμε καλυμμένους από ένα ενιαίο ξύλινο δάπεδο που έμοιαζε με εξέδρα. Ήταν, μάλιστα, υπερυψωμένο κατά 1,50 περίπου μέτρο σε σχέση με την ορχήστρα. Το ύψος του, δηλαδή, έφτανε το δάπεδο του τετράγωνου δωματίου που βλέπετε ακριβώς δεξιά από το λογείο. Το δωμάτιο αυτό, μαζί με ένα αντίστοιχο που βρισκόταν στην αριστερή πλευρά του λογείου, αποτελούσαν τα *παρασκήνια*. Εκεί προετοιμαζόνταν οι υποκριτές και φυλάσσονταν τα αντικείμενα των παραστάσεων. Ίσως δεν μπορείτε με την πρώτη

ματιά να εντοπίσετε το παρασκήνιο στα αριστερά σας. Αν το αναζητήσετε όμως, θα δείτε ότι βρίσκεται στο γειτονικό οικόπεδο.

Για την επικοινωνία των παρασκηνίων με το λογείο πιθανότατα να υπήρχαν θύρες, όπως φαίνεται στο σχέδιο της εικόνας 6. Πίσω από το λογείο υψωνόταν τοίχος, πιθανόν διακοσμημένος με κίονες, που το χώριζε από το υπόλοιπο μέρος της σκηνής. Κατά μήκος του υπήρχαν τρεις εισοδοί, από τις οποίες σήμερα μπορεί να δει κανείς μόνο τις βάσεις τους. Η κεντρική είσοδος ήταν τοξωτή, ενώ οι δύο πλαϊνές ορθογώνιες. Όλες οδηγούσαν στο εσωτερικό της σκηνής, έναν ενιαίο ορθογώνιο χώρο (εικ. 2).

Εικ. 6 Σχέδιο τμήματος του θεάτρου.

Από τότε μέχρι σήμερα...

Το θέατρο της Απτέρας ήρθε στο φως πολύ πρόσφατα με την ανασκαφή που ξεκίνησε το 2008. Βέβαια, για να αναδειχθεί στο σύνολό του, θα πρέπει πρώτα να ολοκληρωθεί η διαδικασία της απαλλοτρίωσης της διπλανής ιδιοκτησίας. Γενικά διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση παρά τις περιπέτειες που γνώρισε από την εποχή που χτίστηκε μέχρι σήμερα. Οι τοίχοι που στήριζαν το κοίλο κατέρρευσαν με έναν μεγάλο σεισμό του 4ου αι. μ.Χ, ενώ πολλά εδώλια έχουν υποστεί φθορές από τη θερμότητα που απελευθέρωνε η ασβεστοκάμιнос. Ήταν απαραίτητες, λοιπόν, οι εργασίες στερέωσης και συντήρησης που συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Μετά την ολοκλήρωσή τους, επόμενος στόχος είναι να ξεκινήσουν εργασίες αποκατάστασης ώστε το θέατρο να αποκτήσει πάλι ζωή φιλοξενώντας εκδηλώσεις και θεατρικές παραστάσεις.

Βιβλιογραφία

Αρχαίο θέατρο Απτέρας. Χορηγικός φάκελος (2011), Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού - ΚΕ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο: http://www.diazoma.gr/200-Stuff-15-Paratiritirio/DataSheet_Arxaio-Theatro-Apteras_v3.pdf

Νινιού-Κινδελή, Β. (επιμ.) (2008), *Απτέρα*, Υπουργείο Πολιτισμού - ΚΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Πηγές από το διαδίκτυο

Διαδικτυακός τόπος Σωματίου «Διάζωμα»: http://www.diazoma.gr/GR/Page_04-01_AT-020.asp

Άλλες πηγές

Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων

Προέλευση εικόνων

Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων

Συντονισμός έργου: Μαρία Λαγογιάννη, Δρ Αρχαιολόγος
Σουζάνα Χούλια - Καπελώνη, Αρχαιολόγος
Σχεδιασμός περιεχομένου - γενική επιμέλεια: Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος
Γραφιστική & καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας
Κείμενα: Εβίτα Τσιώλη, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Ειρήνη Σταυριανού, Γραφίστας
Παιδαγωγική επιμέλεια: Χρύσα Αθιανού, Εκπαιδευτικός
Διορθώσεις κειμένων: Βιολέττα Ζεύκη, Αρχαιολόγος - Μεταφράστρια

ISBN: 978-960-386-225-3

©2015 Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

Το έργο «Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη της σημασίας του θεάτρου στην αρχαιότητα και σήμερα» (κωδικός MIS 339817) υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση" και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ